

250. Rickeby, Vallentuna sn.

Litteratur: A. Enqvist, Anteckningar om fornlämningar i Vallentuna s:n, 1923 (ATA).

Avbildning: Enqvist, teckning a. a.

Enligt uppgift av A. Enqvist (1923) påträffades i ett gravfält vid Rickeby »för att par år sedan ... ett litet fragment av en runsten».

Mått 0,22 × 0,20 m.

Inskrift (enligt Enqvists teckning):

n | r

Fragmentet har förkommit.

I Enqvists anteckningar förekommer också följande uppgift: »C:a 10 m sydväst om Rickeby gård skall enligt uppgift av nuvarande ägaren Fredlund vid anläggning av trädgården i jorden ha påträffats för flera år sedan en runsten liggande med runsidan uppåt. Stenen blev aldrig upptagen utan fick ligga kvar i jorden och överlassades med flera lass sten.»

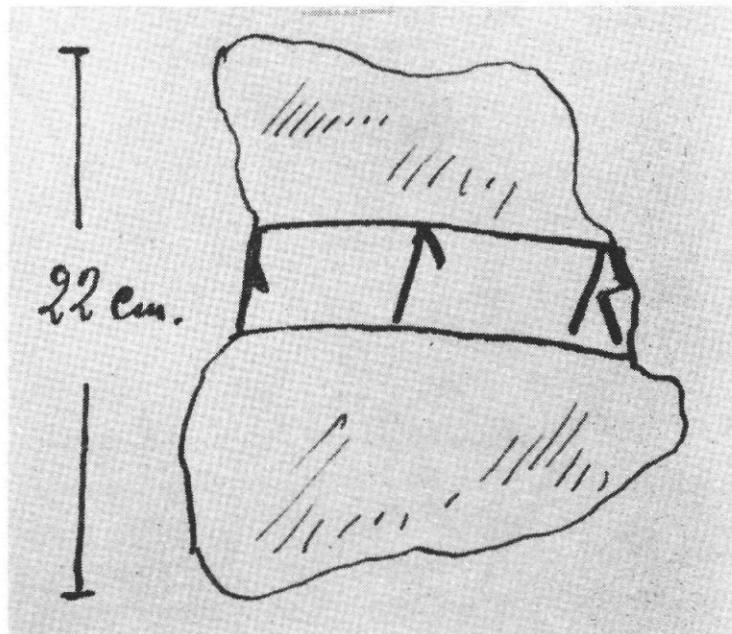

Fig. 256. U 250. Rickeby, Vallentuna sn.
Efter teckning av A. Enqvist.

251. Sursta, Vallentuna sn.

Pl. 157.

Litteratur: B 70, L 462, 463, D 2:104. J. Bureus, F a 6 s. 172 n:r 47 (Rhezeliuss), F a 5 n:r 442, F a 10:1 n:r 168, F a 1 s. 98, F f 6 n:r 178; M. Aschaneus, F b 18 s. 169 f.; Ransakningarna 1667—84; O. Rudbeck, Atland 3 (1698), s. 56 (fig. E); J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 168; O. Celsius, SR 1, s. 414; F. Burman i Nova Acta R. Societatis Scient. Upsaliensis, Vol. 5 (1792), s. 309 f.; R. Dybeck, Vallentuna socken 1860 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 86; E. Brate, Anteckningar 1904 (ATA); S. Lindqvist, Jarlabankesläktens minnesmärken (i: Nordiska arkeologmötet 1922), s. 138.

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning (F b 18); Rhezelius, teckning (F a 10:1); Bureus, kopparstick (F f 6; även hos O. Rudbeck a. a.); Helgonius och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 70); Dybeck, D 2:104 (även hos Lindqvist a. a.); Brate foto 1904 (ATA).

Inskriften finnes på en berghäll vid rågången mellan Surstagårdarna, mitt emellan Sursta och Norrbacka, 45 m. S om gamla vägen och ungefär lika långt N om den nybyggda landsvägen Vallentuna kyrka—Fresta kyrka.

Rhezeliuss (F a 6) anger platsen: »Widh Suresta i Bergit.» I F a 10:1: »Widh Berga i en häll kallas Unglo(!) draka hällen.» Aschaneus anger platsen: »Öst nordan frå Surestad, på slätaste grå hällebärgz klinten, wid jorden, wthwid allmanwägen, wid gärdesgården. Versus Meridiem.» På följande sida tillägges: »Dänna kallas vulgo, Drakahällen! Wtan tuiffell därföre, att här är imagineradt en 4 footot draka. Skriften j en Orm fattad Och mäd drakans högra foot och wmsuäfd rumpa beväpnadt. feijatt.» I F f 6 förekommer endast uppgiften: »Bärga draka Häll», medan F a 5 dels har lokaluppgiften »Bärga. Drakahäll», dels i marginalen tillägget: »Vid Surestad». — Ransakningarna: J Suursta giärde finnes ett Bergh medh Runaskrift hwilket ock kallas Runa Berg, men ingen wijdare sägn.» — Peringskiöld: »Sursta östra Gärde wid gamla vägen åth Gullbron.» Därunder står, med blyerts: »Bärga drakehäll. J. Bur. N:r 178:» Bautil: »Sur-

stad». — På grund av missuppfattning av äldre uppgifter om runhällens läge har Liljegren uppfört inskriften under två olika nummer: »462. Sursta Ö. gårde vid gamla vägen till Gullbron» och »463. Berga, drakahäll.» Av de ovan citerade lokaluppgifterna framgår det ju klart, att »Berga drakahäll» och »Surstahällen» äro identiska. — Dybeck har icke lagt märke till detta förhållande, vilket redan torde framgå av hans missvisande uppgift 1860 (Vallentuna socken, ATA), där han skriver, att »Runstenarne vid Mölneby, Gällstad, Kustad, Mällösa, Berga och Surstad äro i behåll». I *Sveriges runurkunder* anger han Surstahällens plats på följande sätt: »I Liljegrens *Runurkunder* säges denna runristning vara i Sursta ö(stra) gårde, vid gamla vägen till Gullbron; ett misstag, hvartill åtminstone icke *Bautil* är skulden. Ristningen är i vestra sidan af en jordfast klippa, på 1600-talet kallad *Runstensberget*, belägen i en tomt nästan midt i Surstads by, få famnar från sockenvägen, som härifrån löper till Gullbron och Vallentuna kyrka. Runhällen, hvilken på sednare tider varit okänd, återfanns sistlidne sommar.» Sedan inskriften återgivits, tillägger Dybeck: »Stenen vid Berga — fordom kallad *Berga drakahäll* — är icke återfunnen.» — Brate: »Runristningen befinner sig på södra delen af en berghäll 80 steg söder om landsvägen, 19 steg öster om råskillnaden mellan östra och västra gårdarne i Sursta men på de östra gårdarnes mark. Gården kallas Norrbacka. Då Dybeck säger klippan belägen 'i en tomt nästan midt i Surstads by', är att märka, det »tomt» i Vallentuna betyder ett oodladt stycke mark innanför hägnaden till odlad jord; förmodligen har gärdesgården på Dybecks tid gått närmare landsvägen ty nu befinner sig ristningen i hagen mellan landsvägen och gårdet.»

Ristningen är i stort sett väl bevarad. Endast i underkanten har en grund flagring tagit bort några ornamentsdetaljer.

Inskrift:

fasti · lit · hkua · runar · þisar · iftr fastulf · sun sin

5 10 15 20 25 30 35

Fasti let haggva runar þessar æftir Fastulf, sun sinn.

»Faste lät hugga dessa runor efter Fastulv, sin son.»

Fig. 257. U 251. Sursta, Vallentuna sn.
Efter teckning av Aschaneus.

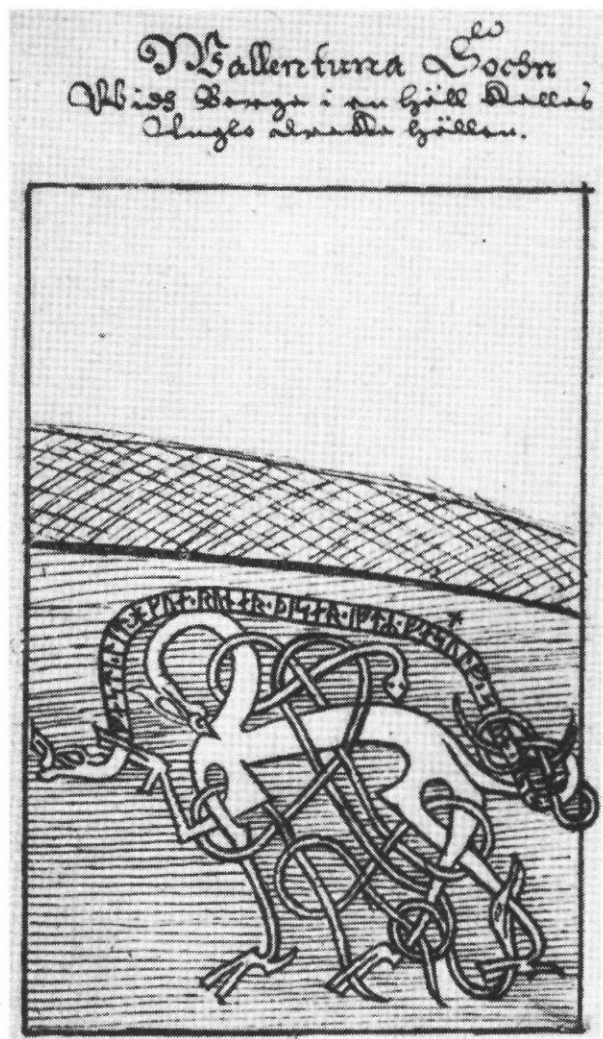

Fig. 258. U 251. Sursta, Vallentuna sn.
Efter teckning av Rhezelius.

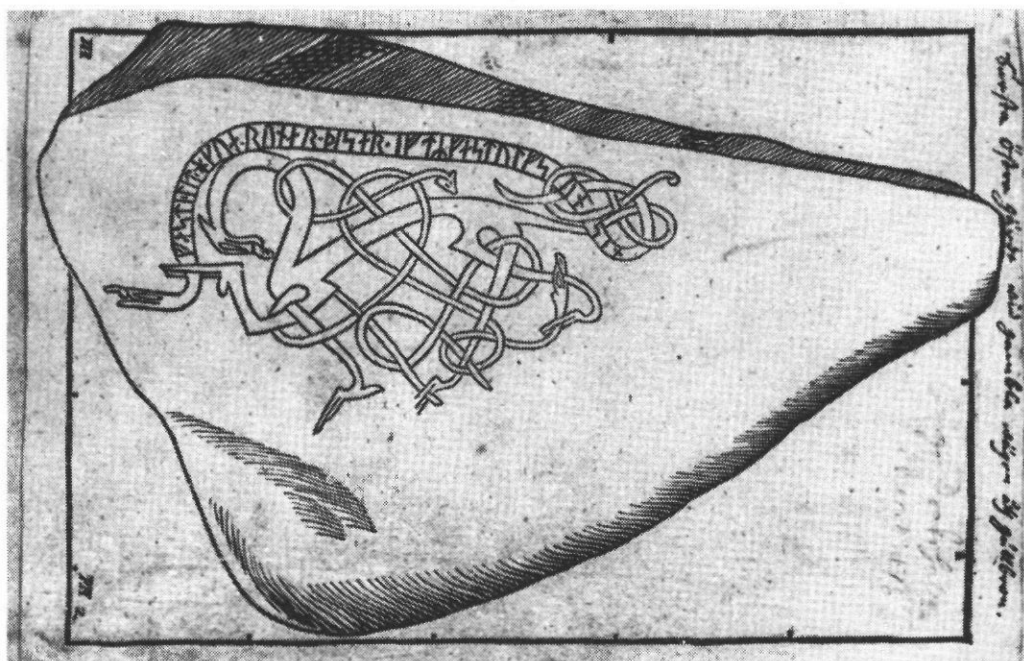

Fig. 259. U 251. Sursta, Vallentuna sn. Efter B 70.

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. 34 **s** har formen $\mathfrak{h}$. — Aschaneus: sk efter 26 **r**; 34 **s** har »vanlig» form. — Rhezelius: sk mellan alla orden och i slutet; 34 **s** har »vanlig» form. — Bureus (F f 6): inga sk utsatta; 2 **i**, 9 **a**; 26 **r** saknas; 28 **i**; 34 **s** saknas. — Hadorph och Helgonius: sk saknas efter 33 **f**; 34 **s** har »vanlig» form. — Dybeck: sk saknas efter 8 **t**, 12 **a**, 17 **r** och 33 **f**; däremot sk efter 39 **n**. — Brate: sk efter 26 **r**.

Samma personer förekomma i den närbelägna inskriften på blocket vid Mällösa, U 244.

Djurets utseende och ristningens allmänna drag göra det sannolikt, att de båda ristningarna äro utförda av samme man. U 244 och 251 äro »tydligen samtidigt beställda» (Lindqvist a. a.). En detaljgranskning stärker intrycket av gemensam upphovsman: alla runformer äro lika; i båda inskrifterna förekommer ett **s** av typen $\mathfrak{h}$; skrivningarna **hku**, **iftr** o. s. v.

Om Sursta-hällens ornamentik skriver Burman (a. a.): »Skulptura hujus lapidis prorsus singularis est, & nota crucis destituta.»

Fresta kyrka.

Från Fresta kyrka äro kända 13 runstenar och runstensfragment, som alla ha varit inmurade i kyrkans väggar.

Fornforskaren och antikvarien Martin Aschaneus, som från 1620 var kyrkoherde i Fresta och Hammarby (d. 1641), omtalar i en av sina handskrifter (F b 5) sju runstenar i Fresta kyrka. Tre av dessa funnos i västra gaveln (U 258, 261, 259), en i norra väggen (U 262) och tre i östra gaveln (U 255—257). Alla dessa finnas upptagna i Bureus' samlingar (F a 6), med läsningar av Bureus själv (4 stycken), Aschaneus (5 stycken) och Rhezelius (alla sju). Dessutom finnes här ännu en runsten, från västgaveln (U 263), efter läsning av Aschaneus.

I *Ransakningarna* 1667—84 säges, att »I Frestadh Kyrckiemur finnes 7 Stycken Runasteenar insätta, men hwadh dhe betyda weet ingen.»

Med undantag av den sistnämnda runstenen i västgaveln, som icke är känd från någon annan källa, blevo samma inskrifter, som finnas hos Aschaneus och Bureus, på 1680-talet avtecknade av P. Helgonius och upptagna i Peringskiölds *Monumenta* och i *Bautil* (B 78, 80, 81, 83, 84, 88, 89). I dessa båda samlingar möter oss ytterligare en liten ristning utan runor (B 79, U 264).

Samtliga de nu nämnda 9 stenarna äro förtecknade i Liljegrens *Runurkunder* (L 402—410). De voro emellertid vid denna tid dolda under kyrkans rappning eller på annat sätt oåtkomliga. År 1776 hade kyrkan undergått en omfattande reparation, varvid också tornet uppfördes utanför västgaveln. En runsten (U 261) blev då fullständigt och två andra (U 258 och U 259) delvis inbyggda bakom tornmurarna.

I Kyrkoinventarium för Fresta (1829) redovisas för denna runstensrika kyrka endast »En Runsten i grunden af Kyrkans Östra Mur» (U 257). Dybeck uppger i sin reseberättelse 1867, att »af de åtte runstenar, hvilka enligt *Bautil* finnas insatte i Frestads kyrkas nu öfverrappade murar är blott en liten del af en enda synlig i östra gavlens fot». I *Sveriges runurkunder* (1867) upptager han också endast en inskrift från Fresta kyrka, U 255, »bara till en ringa del synlig».

År 1869 försågs kyrkan med en ny rappning, och tre förut okända runstenar kommo då i dagen i södra ytterväggen (U 252—254). Därjämte återfunnos flera av de tidigare kända (U 255—259).

År 1934 gjordes det hittills sista runfyndet i Fresta kyrka, i det att en förut okänd runsten (U 260) togs fram i södra hörnet av västgaveln och restes där framför kyrkmuren. År 1940 uttogos fem runstenar ur väggarna, tre på östgaveln (U 255—257) och två på västgaveln (U 258, 259). Tre av dem hade förut varit helt eller delvis otillgängliga för undersökning och avbildning. Fyra restes framför kyrkväggarna i närheten av de platser, där de tidigare varit inmurade.

Vid Fresta kyrka finnas alltså följande 13 runstenar och fragment:

1. I södra kyrkväggen U 252—254.
2. Från östra kyrkväggen U 255—257. U 255 och U 256 äro resta utanför östra kyrkväggen, U 257 är inmurad i vapenhusets norra vägg.
3. I norra kyrkväggen, dold under rappningen U 262.
4. Från västra kyrkväggen U 258—261. De tre första äro numera resta framför västra kyrkväggen på ömse sidor om tornet. U 261 sitter fortfarande dold och oåtkomlig.
5. På numera okänd plats U 263 och U 264.

252. Fresta kyrka.

Pl. 158.

Litteratur: R. Dybeck, *Runa* (fol.) 1, s. 78; UFT h. 4 (1875), s. 24; Hj. Lindroth, *Anteckningar* (ATA); E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 110, *Anteckningar* (ATA).

Äldre avbildningar: Dybeck, teckning (ATA), som ligger till grund för avbildningen i *Runa* (fol.) pl. 17; Brate foto 1903 (ATA).

Runstenen ligger inmurad i södra kyrkväggen, drygt 5 m. från västra hörnet, invid marken. Den finnes icke omtalad i äldre källor. Enligt fil. mag. Göran Strömbeck, som förbereder en beskrivning över Fresta socken och dess fornminnen, torde detta ha berott därpå, »att denna del av kyrkväggen är utfylld med ett skikt gråsten, varigenom korpartiet, som ursprungligen var ett »hus» för sig, smalare på gaveln och lägre i takhöjd än långhuset, sammansmältes med detta senare, så att det blev en enda enhetlig huskropp av det hela, vilket skedde vid den stora kyrkoombyggnaden år 1776. Vid det tillfället blev ett gammalt vapenhus, som var tillbyggt till långhusets södra vägg, västerut borttaget, och av allt att döma har man använt gråstensmaterialet från detta vapenhus till att fylla ut korpartiets vägg, så att en rak linje erhöles hela vägen på kyrkans södra långsida.» Om detta är riktigt, skulle man kunna förmoda, att de tre runste-